

KOŚCIELNE PRAWO MAŁŻEŃSKIE PROCESOWE

KOŚCIÓŁ I PRAWO 11(24) 2022, nr 2, s. 133-148

DOI: <http://doi.org/10.18290/kip22112.8>

Paweł Kasperowicz

DUSZPASTERSTWO OSÓB ZNAJDUJĄCYCH SIĘ W SYTUACJI NIEREGULARNEJ WEDŁUG DYREKTYW ZAWARTYCH W ADHORTACJI APOSTOLSKIEJ *AMORIS LAETITIA* PAPIEŻA FRANCISZKA

WPROWADZENIE

W czerwcu 2022 r. dobiegł końca Rok Rodziny „*Amoris laetitia*”, ogłoszony przez papieża Franciszka dnia 19 marca 2021 r. Kluczowym celem tej inicjatywy było ponowne wczytanie się w posynodalną adhortację o rodzinie *Amoris laetitia*¹. Dokument ten od dnia promulgacji stał się przedmiotem analiz nie tylko pastoralistów, ale także badaczy prawa kościelnego [Franceschi 2019, 25-47]. Niniejsze opracowanie jest próbą zebrania dyrektyw odnoszących się do duszpasterstwa osób znajdujących się w sytuacji nieregularnej zawartych w AL, podnoszonych w ostatnich latach przez kanonistów.

KS. MGR LIC. PAWEŁ KASPEROWICZ – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; adres do korespondencji: ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa, Polska; e-mail: pakasperowicz@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-3360-1438>

¹ Franciscus, *Adhortatio apostolica post-synodalis Amoris laetitia de amore in familia* (19.03.2016), AAS 108 (2016), s. 351-446 [dalej: AL].

1. PRZECIWDZIAŁANIE ZAISTNIAŁYM SYTUACJOM NIEREGULARNYM

Jak celnie zauważyli A. Wójcik i Z. Janczewski, Papież w swojej adhortacji apostolskiej wprost wymienił sytuacje, zwane „nieregularnymi”, mające stać się przedmiotem szczególnej troski duszpasterskiej [Wójcik 2017, 110-11; Janczewski 2017, 54-55]. W literaturze przedmiotu wskazuje się, iż pod kazusy, o których mowa, podpadają związki cywilne katolików zawarte z pominięciem formy kanonicznej, wiążące się z dwoma hipotezami, mianowicie, z jednej strony z przypadkiem, w którym nie wystąpiła przeszkoda węzła małżeńskiego (kan. 1085 Kodeksu Prawa Kanonicznego²), z drugiej zaś z sytuacją, w której takie ograniczenie prawne wystąpiło; poza tym idzie też o związki nieformalne³. Analizując *Amoris laetitia* A. Wójcik spostrzegł, że w dokumencie papież Franciszek wyeksponował jeszcze nieco inną typologię bazującą na historii relacji, wyróżniając: sytuacje nieregularne, które jeszcze nie odpowiadają prawdzie o małżeństwie oraz te, które nie spełniają wymogów kanonicznej instytucji małżeństwa. W pierwszym przypadku idzie o tzw. wolne związki, w drugim natomiast – związki zawarte z pominięciem przepisów o formie kanonicznej [Wójcik 2017, 110-11].

1.1. Wolne związki

Wolne związki zawierane niejednokrotnie we współczesnej rzeczywistości niosą za sobą wiele problemów nie tylko kanonistycznych, ale – jak podkreśla Papież – także moralnych (AL 301). Na wymiar nie tylko prawny, ale też moralny tych sytuacji zwrócił uwagę w komentarzu do adhortacji F. Coccopalmerio. Jego zdaniem w doktrynie należy rozważyć kwestię poczytalności czynów, gdyż na ich kwalifikację istotny wpływ wywiera stan człowieka. Włoski kanonista wyraził pogląd, iż nieznanomość normy moralnej w przypadku czynu zabronionego w prawie implikuje brak winy. Nadto niezdolność przez osobę do uznania normy za dobrą w opcji systemu

² *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2022 [dalej: KPK/83].

³ Konferencja Episkopatu Polski, *Wytoczne pastoralne do adhortacji Amoris laetitia*, „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 30 (2018), nr 1, s. 87-88.

wartości skutkuje tym, że popełniając czyn niemoralny nie popada ona w grzech [Coccopalmerio 2017, 16-17]. Jak słusznie zauważa A. Wójcik w przypadku niektórych tego rodzaju związków pomiędzy światem ich miłości a instytucją małżeństwa pojawia się niepokonalna przepaść [Wójcik 2017, 100]. Zdaniem F. Coccopalmerio w takich sytuacjach znajduje aplikację zasada *ignorantia iuris nocet*, gdyż, w przypadku wolnego związku bądź też związku cywilnego zawartego w sytuacji, w której nie wystąpiła przeszkoda węzła małżeńskiego, bez wątpienia w perspektywie zbawczej nupturientom wyrządza szkodę brak sakramentalnego charakteru związku. Mając jednak na uwadze wady ludzkich działań wymienione w nr. 1735 Katechizmu Kościoła Katolickiego⁴ należy zauważyć, że osoby znajdujące się w takim stanie mogą nie ponosić pełnej winy moralnej. Jednocześnie nie ulega wątpliwości, iż sytuacje te stają się poważnym wyzwaniem moralnym. Stąd, zdaniem F. Coccopalmerio, duszpasterze, a zwłaszcza proboszcz własny, powinni zapewnić wiernym taką formację sumienia, aby było ono zdolne do poznania normy i jej właściwej oceny [Coccopalmerio 2017, 16-17]. W nawiązaniu do tego przedsięwzięcia papież Franciszek opierając się na myśli św. Tomasza z Akwinu napisał w AL o „rozeznawaniu”, „długotrwałym procesie” oraz „wysiłku poznawczym”, do jakiego zobligowani są zarówno duszpasterze, jak i wierni świeccy znajdujący się w sytuacjach nieregularnych, Ojciec święty szczególnie ma w tym względzie na uwadze skuteczne wykładanie nauki o małżeństwie oraz formację sumień (AL 301, 303). Nadto biskupi polscy zgromadzeni na 379 zebraniu plenarnym wskazali, że po stronie kapłanów idzie o „przyjęcie”, innymi słowy: bliskość, zażyłość z wiernymi, nadto „towarzyszenie”, jako ofiarne poświęcenie czasu dla osób będących w sytuacjach nieregularnych, dalej „rozeznawanie”, a więc wyjaśnianie ich sytuacji poprzez pryzmat nauczania Bożego, i w końcu „integrowanie”, zatem włączenie tych osób w czynne życie wspólnoty Kościoła⁵.

A. Wójcik zauważa, że w kontekście tego konkretnego wyzwania duszpasterskiego ważne zadanie staje również przed kanonistyką, która w swo-

⁴ *Catechismus Catholicae Ecclesiae*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1997; tekst polski: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Pallottinum, Poznań 2012 [dalej: KKK]. Zgodnie z nr. 1735 KKK „Poczytalność i odpowiedzialność za działania mogą zostać zmniejszone, a nawet zniesione, na skutek niewiedzy, nieuwagi, przymusu, strachu, przyzwyczajień, nieopanowanych uczuć oraz innych czynników psychicznych lub społecznych”.

⁵ Konferencja Episkopatu Polski, *Wytyczne pastoralne...*, s. 85-86.

ich badaniach powinna brać pod uwagę piętrzące się trudności z integracją struktury instytucji małżeństwa z rzeczywistością współczesnej miłości, aby w ten sposób pomóc duszpasterzom w ich zadaniu przewyciężenia zaistniałej ignorancji. W przekonaniu kanonisty, formatorzy nie powinni ukazywać wiernym małżeńskich regulacji w kategoriach zasad heteronomicznych, więc narzuconych z zewnątrz, ale wskazywać na ich pochodzenie z prawa natury, gdyż wyrażony przez nupturientów konsens znajduje zdaniem A. Wójcika wyraz nie tylko w samej celebracji małżeństwa, ale jest też aktualizacją naturalnych inklinacji człowieka (*inclinatio naturalis*) [Wójcik 2017, 100-104]. Wydaje się mieć to szczególne znaczenie w kontekście pracy duchownych z osobami nie heteroseksualnymi. Zdaniem B. Kmieciak z powodu niezbywalnej godności każdego człowieka konieczne jest zmierzenie się duszpasterza z wyborami życiowymi osoby homoseksualnej celem kształtowania w niej postawy akceptacji odzégnującej od przemocy czy prześladowania oraz przekazania wykładni Kościoła odnośnie do małżeństwa [Kmieciak 2017, 119-20].

1.2. Sytuacje nieregularne wynikające z wystąpienia przeszkody węzła małżeńskiego

Nieco odmienna sytuacja ma miejsce w przypadku związków nieregularnych wynikłych z zaistnienia przeszkody węzła małżeńskiego (kan. 1085 KPK/83). Trudność wspomnianej sytuacji nie pochodzi wówczas z ignorancji nupturientów, co do instytucji małżeństwa, ale z niezdolności do działania w zgodzie z normą, bez zaciągania nowej winy. Jak pisze F. Coccopalmerio, cechą charakterystyczną tej hipotezy jest w tym wypadku aplikacja zasady słuszności kanonicznej. W związku z tym, w ramach rozoznania duszpasterskiego w pierwszej kolejności zdaniem kanonisty należałoby ocenić, czy osoba rozwiedziona żyjąca w nowym związku знаła normę i jej wartość w chwili przekraczania przepisów. Nie można jednak poprzestać na badaniu tylko winy moralnej, abstrahując od skutków prawnych i etycznych podjętej decyzji. Wobec tego potrzeba zastanowić się, czy w konkretnym przypadku nie miała miejsca nieważność małżeństwa [Coccopalmerio 2017, 16-17]. Należy bowiem zauważyć, iż Ppapież w AL podkreślił z całym naciskiem, że normy, które pozwalałyby stwierdzić nieważność zawartych małżeństw zostały skodyfikowane w KPK/83, pozostają nadal w mocy (AL 302). Dlatego też uwaga duszpasterza w pierwszej

kolejności powinna skoncentrować się na tym wymiarze, gdyż AL nie zmienia prawa substancjalnego w zakresie instytucji małżeństwa i zgodnie z rozwiązaniami systemowymi nie jest możliwe ważne zawarcie nowego związku, bez uprzedniego orzeczenia nieważności małżeństwa (kan. 1041, 1056, 1674 KPK/83) [Dzierżon 2019, 13].

Jeśli jednak przesłanki do stwierdzenia nieważności nie wystąpią, wówczas zdaniem F. Coccopalmerio największe trudności w rozeznawaniu następuje sytuacja, w której osoba zna normę i jej wartość, ale nie może działać zgodnie z nią bez zaciągania nowej winy moralnej. Precyzując, idzie o kuriozalny przypadek, w którym porzucony współmałżonek zawarł nowy związek z ważnych etycznie powodów, przykładem czego może być np. wychowanie potomstwa, zapewnienie dzieciom koniecznej opieki czy środków do życia. Osobliwość przytoczonego przypadku polega na tym, że wierny nie może rozstać się z drugą stroną związku niesakramentalnego, bez wyrządzenia kolejnej krzywdy. W efekcie nie może zadośćuczynić wymogom funkcjonującej normy [Coccopalmerio 2017, 16-17]. Odnosząc się do tej kwestii papież Franciszek podkreśla, że zdrowa moralność nie może wymagać tyle wysiłku, że spowoduje uraz bądź działanie przymusowe (AL 271). Jak zaznacza F. Coccopalmerio, zachowanie prawa w tym przypadku byłoby możliwe jedynie i wyłącznie z olbrzymim wysiłkiem, nieproporcjonalnym do obowiązku płynącego z ustawy [tamże, 16]. W związku z tym, celem duszpasterskich przedsięwzięć jest zapewnienie wiernemu wspólnotowej integracji, znajdującej wyraz w „znalezieniu swojego miejsca w Kościele” (AL 312), dalej „znalezieniu możliwych dróg odpowiedzenia Bogu i rozwoju pośród ograniczeń” (AL 305), nadto „oświeceniu tych, którzy stracili kurs” (AL 291), „życia lepiej” (AL 312), „okupienia swoich grzechów uczynkami sprawiedliwymi” (AL 306) oraz „wzrastania w życiu łaski i bardziej podobania się Bogu” (AL 305).

Należy spostrzec, iż w AL obserwujemy pewną ewolucję spojrzenia Kościoła na stan moralny człowieka. Odnosząc się do tej kwestii W. Góralski zauważył, że należy rozróżnić między odpowiedzialnością moralną za wybory dokonywane w przeszłości (rozpad małżeństwa, rozwód, ślub cywilny), a sytuacją aktualną [Góralski 2016b, 57-58]. Nadto Z. Janczewski przytacza pogląd wybitnego prawnika R. Buttiglione, który twierdzi, że okoliczności mogłyby znosić z dotyczącego nawet pełną odpowiedzialność [Janczewski 2017, 58]. Grzech ciężki wprawdzie nie zalicza się do kategorii kanonicznych, jednak występuje w KPK/83 ponad dwadzieścia razy

[Majer 2019, 101-104]. Nadto prawodawca podkreśla w kan. 1401 KPK/83, że Kościół mocą własnego i wyłącznego prawa rozpoznaje nie tylko naruszenie ustaw, ale też wszystkie sprawy, które dotyczą grzechu. Dlatego też P. Majer uznaje za zasadne rozpatrywać też z punktu widzenia kanonistyki, czy osoby obiektywnie niezachowujące norm wynikających z istotnych przymiotów i elementów małżeństwa są w znacznym stopniu, albo nawet całkowicie wolne od winy [tamże]. Należy jednak podkreślić, że w myśl AL stwierdzenie, czy osoba znajdująca się w sytuacji tak zwanej „nieregularnej”, w wyniku „uwarunkowań i okoliczności łagodzących” nie żyje w stanie grzechu śmiertelnego i nie jest pozbawiona łaski uświęcającej – nie jest łatwym zadaniem (AL 301). Pomimo to, według opinii M.M. Zurzyckiego, który nawiązał do zasady *nemo iudex in causa propria*, duszpasterz własny, dobrze znający osoby mógłby wyrazić adekwatny osąd względem zaistniałej delikatnej sytuacji [Zurzycki 2019, 122]. Jednakże zdaniem Z. Janczewskiego przy okazji porady duchowej czy spowiedzi nie może nakłaniać danej osoby do porzucenia dotychczasowego sposobu życia, o ile wiązałyby się to z zaciągnięciem nowej i ciężkiej winy moralnej [Janczewski 2017, 62-64].

Nadto Z. Janczewski zwrócił uwagę na inny aspekt omawianego zagadnienia. Zdaniem kanonisty w ocenie konkretnego przypadku nie można abstrahować od opinii społecznej. Niekiedy bowiem para znajdująca się w sytuacji nieregularnej jest uznawana przez otoczenie za żyjącą w przykładowym małżeństwie, co stanowi dużą wartość [tamże, 50]. W kontekście zdania wspólnoty, P. Majer rozróżnia dwa znaczenia terminu jawność w KPK/83: po pierwsze „powszechnie znany”, po drugie „dla wszystkich oczywisty”. W pierwszym znaczeniu idzie o publiczny charakter, faktyczne rozpowszechnienie, łatwo poznawalne, w drugim przypadku chodzi o ewidentność, a więc nie o to, że coś jest publicznie znane, ale, że nie budzi wątpliwości i jak konkluduje kanonista, w obu przypadkach idzie o to, aby uniknąć niebezpieczeństwa zgorszenia [Majer 2019, 106-109].

Teza, że osoby znajdujące się w związku nieregularnym nie są pozbawione łaski uświęcającej, znajduje odzwierciedlenie w poglądach dotyczących ich przystępowania do sakramentów. Spowiednik nie może udzielić absolucji sakramentalnej małżonkowi będącemu w dobrej wierze, ale stosującemu się do jego subiektywnego odczucia sumienia [Góralski 2016b, 57-58; Zurzycki 2019, 119-23]. Zdaniem W. Góralskiego, tym czego nie da się pogodzić z przyjmowaniem sakramentów nie są grzechy dawne (jeśli

zostały odpuszczone), ale wola aktualna prowadzenia życia w sprzeczności z przymierzem zbawczym, którego znakiem jest małżeństwo sakramentalne [Góralski 2016b, 57-58]. Pomimo tego, że osoby niejednokrotnie nie ponoszą odpowiedzialności za rozpad małżeństwa, to odwołując się do *Familiaris consortio*⁶ kanonista podkreślił, że pewna jest ich wina moralna z tytułu świadomego i dobrowolnego wstąpienia w nowy związek, nawet z tak szlachetnych pobudek, jak wychowanie potomstwa [Góralski 2016b, 57-58]. Wówczas, według J. Krajczyńskiego, ewentualne, wyjątkowe udzielenie absencji sakramentalnej tym wiernym byłoby możliwe, jedynie pod następującymi warunkami: po pierwsze, jeśli moralnie niemożliwe byłoby rozejście się stron; po drugie, gdy miało miejsce stanowcze postanowienie powstrzymania się od współżycia na sposób małżeński; po trzecie, naprawiono by szkody, czyniąc zadość zaistniałej niesprawiedliwości; po czwarte, nie wystąpiłoby zgorzenie. Czymś niedopuszczalnym, zdaniem kanonisty, byłoby trwanie w niesakramentalnym związku dla dobra potomstwa i jednoczesne bezprawne i grzeszne korzystanie z praw przysługującym wyłącznie małżonkom, gdyż cel nie uświęca środków. Jeśli jednak wierny przyjąłby te założenia, ale jednak nie wytrwałby w postanowieniu poprawy, to kolejna szczerza deklaracja wytrwania w czystości wystarczyłaby, aby w imię Boga dać mu rozgrzeszenie, gdyż przewidywanie nowego upadku nie przesądza o autentyczności postanowienia [Krajczyński 2017b, 44-56]. Również P. Majer zauważa, że w perspektywie kan. 915 KPK/83, w którym prawodawca podaje warunki niedopuszczenia do Komunii świętej, idzie o jawny upór w grzechu ciężkim, a zatem zdaniem kanonisty pojedyncze grzechy, nawet wyczerpujące znamiona ciężkich, nie podpadają pod kategorię uporczywości. Natomiast w przypadku osób w sytuacji nieregularnej faktycznie mamy do czynienia z sytuacją trwałą. Nie zawsze jednak idzie o trwanie w grzechu, w myśl ustanowionej przez prawodawcę normy kan. 915, ponieważ niekiedy strony nie tyle nie chcą, co raczej nie mogą się rozstać, a wówczas trudno mówić o złej woli i pielęgnowaniu wady [Majer 2019, 104-106]. Jednakże, jak trafnie zauważył L. Rojowski, w ocenie zaistniałej sytuacji należy strzec się przed niewłaściwym rozumieniem normy, w tym sensie, że dopuszczenie do przyjęcia Komunii świę-

⁶ Ioannis Pauli PP. II, Adhortatio apostolica de Familia Christianae muneribus in mundo huius temporis *Familiaris consortio* (22.11.1981), AAS 74 (1982), s. 81-191 [dalej: FC], nr 84.

tej niektórych wiernych byłoby możliwe na zasadzie „dyspensy od wymogów prawa” bądź też „przywileju sakramentalnego” [Rojowski 2018, 95-98].

Nadto Z. Janczewski zwrócił uwagę, na sytuację związku nieochrzczonego z katolikiem, który uprzednio żył w ważnym związku sakramentalnym. Choćby osoby te nie miały, z racji przeszkody węzła, możliwości zawarcia małżeństwa sakramentalnego, to jednak godziłoby się udzielić sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego wspomnianej wyżej osobie innej religii, będącej w „związku nieregularnym” z katolikiem, jeśli po zbadaniu sytuacji rodzinnej i stanu duchowego kandydata do chrztu duszpasterz doszedłby do przekonania, że po udzieleniu chrztu świętego pojawi się możliwość dopuszczenia do Komunii świętej, to zgodnie z kan. 1752 KPK/83 i zasadą *salus animarum suprema lex* powinien ofiarować wszystkie sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego [Janczewski 2017, 62-64].

2. DYREKTYWY PRAGMATYCZNE DLA DUSZPASTERSTWA OSÓB ZNAJDUJĄCYCH SIĘ W SYTUACJI NIEREGULARNEJ

Analiza doktrynalna znajduje swojego przełożenie w konkretnych postanowieniach, do których zachęca papież Franciszek, przyznając biskupom kompetencje do wydania norm na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym, dotyczących dyscypliny sakramentalnej wobec osób żyjących w sytuacji nieregularnej (AL 300).

2.1. Wskazania generalne

Proces rozeznawania, o którym traktuje AL w odniesieniu do katolików znajdujących się w sytuacji nieregularnej dotyczy zarówno ich samych, jak i duszpasterzy. Poruszając ten problem papież Franciszek w pierwszej kolejności mówi o konieczności permanentnego słuchania, przejawiającego się w trosce o kształtowanie własnego sumienia oraz postępowanie na drodze osobistego rozwoju i przemiany, do których zobligowani są wszyscy wierni (AL 79). Do tej kwestii nawiązał już Jan Paweł II stwierdzając, że duszpasterze dla miłości prawdy mają obowiązek właściwego rozeznawania sytuacji (FC 84). Wierni nie zawsze znajdą u duszpasterza potwierdzenie swoich własnych idei i pragnień, ale na pewno otrzymają światło, które

pozwoli im lepiej zrozumieć sytuację, w której się znaleźli [Krajczyński 2017b, 11-14].

Wracając do AL należy stwierdzić, iż papież Franciszek podał trzy generalne wskazania dla kapłanów, którzy zajmowaliby się duszpasterstwem osób egzystujących w sytuacjach nieregularnych. Po pierwsze, nie powinni postrzegać życia w stanie małżeńskim jako „ciężaru, który trzeba znosić przez całe życie”, ale jako podlegającą procesowi rozwoju współpracę małżonków z Bożą łaską (AL 31); po drugie, duszpasterze powinni unikać „zimnej moralności przy biurku”, gdyż są powołani do kształtowania sumień, a nie do ich zastępowania (AL 31); po trzecie, „Kościół, choć rozumie sytuacje konfliktowe, przez jakie muszą przejść małżonkowie, nie może przestać być głosem najsłabszych, którymi są cierpiące dzieci” (AL 246), a zatem pomoc rodzicom w leczeniu ich ran i ich duchowe przyjęcie są również dobre dla dzieci, które potrzebują rodzinnego oblicza Kościoła [Góralski 2016a, 33-43].

W tym kontekście J. Krajczyński podał niezbędne cechy kapłana, który zajmowałby się pracą z osobami żyjącymi w sytuacji nieregularnej. Na poziomie formacji ludzkiej wymienił: uprzejmą miłość tworzącą więzi społeczne, bliską i przychylną relację, będącą narzędziem i znakiem bliskości Pana, a także cierpliwe i uważne słuchanie, oferowanie wsparcia duchowego, wolnego od wszelkiej dyskryminacji oraz wykluczenia [Krajczyński 2017b, 23-24]; na poziomie formacji kapłańskiej z kolei wskazał na zapoznanie rozwiedzionych żyjących w nowych związkach z nauką Chrystusa o małżeństwie, przestrzegając zarazem z jednej strony przed usiłowaniami minimalizowania wymagań Ewangelii, z drugiej zaś przed niepotępieniem nikogo na wieczność [Krajczyński 2017b, 25-26; Polak 2018, 198-201].

2.2. Wskazania dotyczące osób mogących wprowadzić sprawę o stwierdzenie nieważności małżeństwa

Jak nadmieniono już wyżej, duszpasterze w pierwszej kolejności powinni zastanowić się, czy w konkretnej sytuacji nie można wprowadzić na wokandy sądową sprawę o stwierdzenie nieważności małżeństwa, w oparciu o normy małżeńskiego prawa materialnego (kan. 1055-1165 KPK/83) i procesowego (kan. 1671-1707 KPK/83) [Varone 2019, 225-31].

Ustosunkowując się do tej kwestii L. Rojowski nawiązał do dokumentu archidiecezji filadelfijskiej pt. „Pastoral guidelines for implementing Amo-

ris laetitia”, w którym zasugerowano, aby duszpasterze w razie wątpliwości co do ważności zawartego związku małżeńskiego zachęcali osoby do korzystania z pomocy trybunałów kościelnych [Rojowski 2018, 100]. W związku z tym ordynariusze miejsca powinni podjąć wysiłki zmierzające do przygotowania dostatecznej liczby pracowników, duchownych i świeckich, którzy mogliby priorytetowo poświęcić się sędowniczej służbie kościelnej w tym zakresie [Gręźlikowski 2017, 336].

Z kolei W. Kućko położył akcent na kwestię rozwoju poradni specjalistycznych, których pracownicy czy wolontariusze mogliby otoczyć troską ludzi zranionych skutkami rozwodów, czy separacji [Kućko 2020, 209]. Argumentując powołał się na rozwiązania przyjęte w diecezji płockiej, gdzie biskup płocki mianował diecezjalnego duszpasterza osób żyjących w związkach niesakramentalnych, którego zadaniem są m.in.: „koordynowanie posługi na rzecz osób żyjących w związkach niesakramentalnych poprzez organizowanie dla nich spotkań modlitewnych, warsztatów i zespołów wsparcia” oraz „organizowanie spotkań formacyjnych dla kapłanów, którzy towarzyszą osobom żyjącym w związkach niesakramentalnych w diecezji” [tamże, 204]. Nadto we wspomnianej diecezji zorganizowano siedem rejonów duszpasterstwa związków nieregularnych, w każdym z nich – oprócz duszpasterzy rejonowych – „działa przynajmniej jedna para animatorów zaangażowanych w organizowanie spotkań duszpasterskich z osobami żyjącymi w sytuacji nieregularnej” [tamże, 205].

2.3. Uprawnienia wiernych znajdujących się w sytuacji nieregularnej

Osoby ochrzczone żyjące w sytuacji nieregularnej nie są wykluczone z Kościoła i jako wierni cieszą się konkretnymi uprawnieniami, jednak omawiane uwarunkowania rzutują na ich sytuację prawną, dlatego też mogą zdażyć się sytuacje, kiedy duszpasterz będzie niejako zmuszony wskazać pewne granice.

Poruszając ten problem z perspektywy duszpasterza należy zauważyć, iż z lektury AL wynika, iż w pierwszej kolejności duchowny powinien zachęcać tych wiernych do czynnego zaangażowania się w badanie własnego sumienia, poznawanie i rozważanie słowa Bożego, modlitwę, formy pobożności eucharystycznej, dzieła miłosierdzia i pokuty, wychowanie potomstwa w chrześcijańskim duchu, korzystanie z sakramentu pokuty i pojed-

niania, nawet, gdyby nie uzyskali sakramentalnego rozgrzeszenia, wówczas przyjmują postawę penitenta oczekującego eschatologicznego przebaczenia Pana (AL 305-312).

Z kolei wierni mają prawo do katechezy, katechumenatu pochrzcielonego, a także chrztu potomstwa. Nie można im również odmówić sakramentu namaszczenia chorych, Komunii św. oraz pogrzebu kościelnego, o ile nie trwają uparcie i jawnie w grzechu ciężkim. Nadto w kontekście pogrzebu W. Kućko zaznaczył, że duszpasterze powinni go odprawić nawet tym wiernym, którzy choć nie okazali oznak poprawy, to jednak ich pogrzeb kościelny nie wywoła publicznego zgorszenia, gdyż dotyczący nie kontestowali wiary [Kućko 2020, 215]. Nadto w „Vademecum duszpasterstwa osób żyjących w związkach nieregularnych w diecezji płockiej” przyznano tym wiernym konkretne prawa do czynnego zaangażowania we wspólnocie Kościoła⁷. Również J. Krajczyński uważa, że w przypadku osób będących w sytuacji nieregularnej, z przeszkodą węzła, a cieszących się dobrą opinią w społeczności i zaangażowanych w sprawy Kościoła lokalnego, powołanie ich do grona członków rady duszpasterskiej nie byłoby nadużyciem w stosunku do kan. 512 § 1 i § 3 KPK/83, gdyż – jak podano w nr. 1665 KKK – nie są oni ekskomunikowani, nie afiszują się ze swoim grzechem i nie chcieliby narzucić coś innego, od tego, czego naucza Kościół [Krajczyński 2017a, 33].

Jak zaznacza Papież Franciszek, osoba żyjąca w sytuacji nieregularnej może pełnić „posługi kościelne” (AL 299). Do tej kwestii odniósł się L. Rójowski, stwierdzając, że wyrażenie „posługi kościelne” trzeba rozumieć w sensie szerokim, gdyż użyty w AL termin to *ecclesialia servitia*, podczas gdy stałe posługi lektora i akolity są w dokumentach Kościoła określane terminem *ministerium*. Idzie więc o szerokie spectrum form zaangażowania w obszarze liturgii, duszpasterstwa, edukacji czy w dziedzinie instytu-

⁷ „[...] mogą podjąć pewne zadania, szczególnie na polu działalności charytatywnej, np. w parafialnych zespołach Caritas albo w parafialnych radach duszpasterskich i gospodarczych; mogą być świadkami podczas liturgii sakramentu małżeństwa, służyć w asyście procesyjnej, chórze parafialnym, scholii. Włączać się w życie wspólnot i grup modlitewnych [...] natomiast posługę lektora w czasie liturgii można takim osobom powierzyć po podjęciu decyzji przez proboszcza parafii i zasięgnięciu opinii Parafialnej Rady Duszpasterskiej [...] którzy chcieliby podjąć w parafii pracę w roli organistów, kościelnych, pracowników kancelarii parafialnej [...] po właściwym rozeznaniu decyzję – najpierw na okres próbny (najdłużej sześciu miesięcy) – podejmuje proboszcz parafii informując o tym kurię diecezjalną, a w przypadkach wątpliwych – biskup diecezjalny” [Kućko 2020, 211-12].

cyjnalnej, a nie o posługi w ścisłym znaczeniu [Rojowski 2018, 96]. Podobne stanowisko w tej sprawie zajmuje J. Krajczyński podkreślając, że osoba żyjąca w sytuacji nieregularnej nie może pełnić funkcji szafarza Komunii św., ministranta, lektora, komentatora, psalterzysty w zgromadzeniu liturgicznym, ponieważ nie licuje to ze stanem jej życia [Krajczyński 2017a, 33]. Ponadto żyjący w sytuacji nieregularnej nie może być chrzestnym oraz świadkiem bierzmowania. W przypadku chrzestnego zakaz ten wynika z kan. 874 § 1, 3° KPK/83, gdyż wierny w sytuacji nieregularnej nie prowadzi życia zgodnego z wiarą i odpowiadającego funkcji, jaką ma podjąć; w przypadku świadka bierzmowania idzie o kan. 893 § 1 KPK/83, w którym prawodawca odsyła do ograniczeń określonych w wymienionym powyżej kan. 874 § 1, 3° KPK/83. J. Krajczyński nie wyklucza jednak możliwości wystąpienia takiej osoby w charakterze świadka chrztu, jeśli zostałyby to przewidziane w prawie partykularnym [Krajczyński 2017b, 31]. Zdaniem G. Dzierżona nie można zgodzić się z tą opinią, bo chociaż taką możliwość wprowadził ustawodawca przewiduje w kan. 874 § 2 KPK/83, ale w odniesieniu do ochrzczonego należącego do niekatolickiej wspólnoty kościelnej. Interpretując tę regulację należy zwrócić uwagę, iż jest ona ustawą ograniczającą swobodne wykonywanie uprawnień. Zgodnie zatem z zasadą określoną w kan. 18 KPK/83, takie ustawy należy interpretować ściśle [Dzierżon 2021, 295-307]. Oznacza to, iż taką ewentualność proponowaną przez wspomnianego kanonistę należałoby wykluczyć.

Zdaniem J. Krajczyńskiego zagadnieniem dyskutowanym w doktrynie jest możliwość bycia przez osobę żyjącą w sytuacji nieregularnej katechetą, katechistą, czy też ewangelizatorem [Krajczyński 2017b, 32-45]. Poruszony wątek wiąże się przede wszystkim z kwestią świadectwa, na które w sposób szczególny zwrócił uwagę papież Franciszek w adhortacji apostołskiej *Evangelii gaudium*⁸. W przypadku funkcji katechety lub doradcy życia rodzinnego decyzja należy do biskupa diecezjalnego [Kućko 2020, 212]. Wierni znajdujący się w takiej sytuacji po uzyskaniu doraźnej zgody ordynariusza miejsca, w ramach szczególnych przedsięwzięć pastoralnych, takich jak np. rekolekcje dla rozwiedzionych czy synod diecezjalny, mogliby podzielić się swym doświadczeniem wzrastania [Krajczyński 2017b, 33-34]. Nadto kanonista stoi na stanowisku, iż osób o takim statusie nie nale-

⁸ Franciscus, adhortatio apostolica *Evangelii gaudium* (06.12.2013), AAS 105 (2013), s. 1019-137 [dalej: EG] nr 42, 121, 259.

żałoby powoływać jako pomocników biskupów i prezbiterów w posłudze głoszenia słowa Bożego w imieniu Kościoła w kościele czy kaplicy, nawet jeśli domagałaby się tego szczególna okoliczność. Nie powinni również zasiadać w takich gremiach, jak rada duszpasterska/diecezjalna/parafialna, czy brać udziału w obradach soborów powszechnych czy synodów partykularnych [Krajczyński 2017b, 32-45].

Ponadto duszpasterz powinien powstrzymać się od przedsięwzięć quasi-pastoralnych, takich, jak błogosławieństwa obrączek, które mogłyby posłużyć osobom będącym w sytuacji nieregularnej podczas zawierania małżeństwa cywilnego, nadto odprawiania Mszy św. w intencji stron na okoliczność zawarcia związku w formie państwowej. Duchowny nie powinien także brać udziału w okolicznościowym przyjęciu weselnym, jeśli małżeństwo było zawierane z pominięciem przepisów o formie kanonicznej, argumentując, iż bliskość, o którą prosi papież Franciszek, nie może iść w parze z rozmywaniem prawdy o instytucji małżeństwa, której Kościół służy i którą broni przez wieki za wielką cenę [Krajczyński 2017b, 42-43].

ZAKOŃCZENIE

Z przeprowadzonej analizy wynika, iż status osób znajdujących się w sytuacjach nieregularnych jawi się jako rzeczywistość złożona. Z jednej strony cieszą się oni przychylnością Kościoła, który z matczyną troską pochyla się nad swoimi dziećmi, z drugiej strony jednak ograniczona zdolność do czynności prawnych w przypadku tych osób staje się przestrożą dla wiernych pragnących w mniejszym lub większym stopniu korzystać z pełni dóbr duchowych Kościoła. Nie ulega wątpliwości, nie tylko z aspektu duszpasterskiego, ale również prawnego, że zaistniała sytuacja staje się wyzwaniem. Poruszony w artykule problem duszpasterstwa ochrzczonych znajdujących się w sytuacjach nieregularnych wciąż pozostaje sprawą otwartą. Poszczególnych dyrektyw zaprezentowanych w opracowaniu nie należy postrzegać rozłącznie, ale integralnie. Kształtowanie sumień, nauczanie pełnej prawdy o małżeństwie, integrowanie ze wspólnotą Kościoła, czy w końcu bardzo pragmatyczne wnioski w kwestii korzystania z uprawnień i ich ograniczania mogą się wzajemnie uzupełniać i warto aplikować je nie w sposób wybiórczy, ale spójny i adekwatny do zaistniałych warunków.

PIŚMIENNICTWO

- Coccopalmerio, Francesco. 2017. *Il capitolo ottavo della esortazione apostolica post sinodale Amoris laetitia*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Dzierżon, Ginter. 2019. „Ewolucyjny charakter reform papieża Franciszka w prawie małżeńskim.” *Ius Matrimoniale* 30, nr 1:5-16.
- Dzierżon, Ginter. 2021. „Interpretacja ustawy zgodnie z kan. 18 KPK.” *Studia Redemptorystowskie* 19, nr 1:295-307.
- Franceschi, Hector. 2019. *La dimensione giuridica nella pastorale familiare alla luce dell' «Amoris laetitia»*, W *Diritto canonico e „Amoris laetitia”*, red. Associazione Canonistica Italiana, 25-47. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Góralski, Wojciech. 2016a. *Adhortacja apostolska „Amoris laetitia” papieża Franciszka*. Poznań: Wydawnictwo Księgarnia Św. Wojciecha.
- Góralski, Wojciech. 2016b. *Sprawiedliwość czy miłosierdzie? Problem Komunii Świętej katolików rozwiedzionych i żyjących w małżeństwie cywilnym*. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy.
- Gręźlikowski, Janusz. 2017. „Implikacje prawno-duszpasterskie adhortacji «Amoris laetitia».” *Studia Włocławskie* 19, nr 1:333-50.
- Janczewski, Zbigniew. 2017. „Dopuszczenie do sakramentów wtajemniczenia osoby w nieregularnej sytuacji małżeńskiej.” W *Dyskusje nad „Amoris laetitia”*, red. Piotr Kroczek, 47-68. Kraków: Wydawnictwo Naukowe.
- Kmieciak, Barbara. 2017. „Towarzyszenie duchowe małżonkom i osobom w sytuacjach nieregularnych w świetle adhortacji Amoris laetitia.” *Family Forum* 7, nr 1:107-24. <https://doi.org/10.25167/FF/2017/107-124>
- Krajczyński, Jan. 2017a. „Droga rozeznawania. Pomoc dla osób rozwiedzionych żyjących w nowych związkach.” *Ius Matrimoniale* 28, nr 2:17-45.
- Krajczyński, Jan. 2017b. *Rozeznawanie sytuacji osób rozwiedzionych żyjących w nowych związkach*. Kraków: Homo Dei.
- Kućko, Wojciech. 2020. „Implementacja posynodalnej adhortacji apostolskiej Amoris laetitia papieża Franciszka w duszpasterstwie związków nieregularnych w diecezji płockiej.” *Colloquia Theologica Ottoniana* 36, nr 1:197-219.
- Majer, Piotr. 2019. „Czy adhortacja „Amoris laetitia” zmieniła kan. 915 kpk?” *Prawo Kanoniczne* 62, nr 4:106-109.
- Polak, Mieczysław. 2018. „Między ograniczonością ludzką a prawem Bożym. Duszpasterstwo miłosierdzia w sytuacjach nieregularnych.” *Teologia i Moralność* 13, nr 1: 195-207. <https://doi.org/10.14746/tim>
- Rojowski, Leszek. 2018. „Włączanie wiernych w sytuacjach nieregularnych w życie wspólnoty Kościoła.” *Polonia Sacra* 22, nr 4:87-106.
- Varone, Vincenzo. 2019. „L'accessibilità al processo di nullità del matrimonio.” W *Diritto canonico e „Amoris laetitia”*, 225-31. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Wójcik, Andrzej. 2017. „Czy elementy prawdziwego małżeństwa można odnaleźć w sytuacjach nieregularnych?” W *Dyskusje nad „Amoris laetitia”*, red. Piotr Kroczek, 95-112. Kraków: Wydawnictwo Naukowe.

Zurzycki, Michał M. 2019. „Ósmy rozdział adhortacji *Amoris laetitia* w interpretacji kardynała F. Coccopalmerio.” *Teologia i Człowiek* 47, nr 3:115-28. <https://doi.org/10.12775/TiCz.2019.032>

**Duszpasterstwo osób znajdujących się w sytuacji nieregularnej
według dyrektyw zawartych w adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia*
papieża Franciszka**

Streszczenie

W zaprezentowanym opracowaniu o charakterze przyczynkowym Autor rozważył problem duszpasterstwa osób znajdujących się w sytuacji nieregularnej w świetle dyrektyw zawartych w adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia* papieża Franciszka. W oparciu o analizę papieskiego dokumentu oraz komentarze kanonistów do jego wytycznych wykazał, iż problem wiernych żyjących w sytuacjach nieregularnych jest wzywaniem nie tylko pastoralnym, ale i prawnym. Jego zdaniem poruszony w artykule problem duszpasterstwa wciąż pozostaje sprawą otwartą. Poszczególnych dyrektyw zaprezentowanych w opracowaniu, w jego opinii, nie należy postrzegać rozłącznie, ale integralnie. Kształtowanie bowiem sumień, nauczanie pełnej prawdy o małżeństwie, integrowanie ze wspólnotą Kościoła, czy w końcu bardzo pragmatyczne wnioski w kwestii korzystania z uprawnień i ich ograniczania mogą się wzajemnie uzupełniać; należy aplikować je nie w sposób wybiórczy, ale adekwatnie do zaistniałych uwarunkowań.

Słowa kluczowe: adhortacja apostolska *Amoris laetitia*; małżeństwo kanoniczne; sytuacje nieregularne; duszpasterstwo

**Pastoral Care of People in an Irregular Union in the Light of the Directives
Contained in Pope Francis' Apostolic Exhortation *Amoris laetitia***

Summary

In the presented contributive elaboration, the author considered the problem of pastoral care of people in an irregular union in the light of the directives contained in Pope Francis' Apostolic Exhortation *Amoris laetitia*. Based on the analysis of the papal document and the canonists' comments to its guidelines, author showed that the problem of the faithful living in irregular unions is not only a pastoral challenge, but also a legal one. In his opinion, the problem of pastoral care raised in the article remains an open question. In his opinion, the individual directives presented in the study, should not be viewed separately, but integrally. Shaping consciences, teaching the full truth about marriage, integrating with the Church community, or finally very pragmatic conclusions regarding the use of rights and their limitation may complement each other; they should be applied not selectively, but adequately to the existing conditions.

Keywords: Apostolic Exhortation *Amoris laetitia*; canonical marriage; irregular union; pastoral care

Information about Author: REV. PAWEŁ KASPEROWICZ, MA – Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw; correspondence address: ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa, Poland; e-mail: pakasperowicz@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-3360-1438>